

Adam Siwiec

ORCID 0000-0002-9307-808X

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin

Wezwania lubelskich świątyń jako elementy krajobrazu sakralnego miasta

Słowa kluczowe: wezwania świątyń (patrocinia), patron (patronat) kościoła, krajobraz sakralny, miasto, Lublin

Keywords: invocations of church patron saints, church patron saints, sacral landscape, city, Lublin

Przestrzeń miasta to połączenie dwóch składników: urbanistycznego i społecznego (por. Wallis 1977). Choć można w niej widzieć po prostu obszar stanowiący podtyp przestrzeni geograficznej z całokształtem występujących tu elementów materialnych, to jednak nie ulega wątpliwości, że jest to ujęcie daleko niewystarczające, ponieważ obszar ten jest użytkowany i kształtowany przez określoną zbiorowość ludzką. Ma w związku z tym poza wymiarem fizycznym również sferę symboliczną, której różne aspekty odpowiadają potrzebom życia społecznego, zbiorowym wyobrażeniom, wartościom i ideologiom. Tak rozumiana przestrzeń stanowi istotny wyznacznik opisu krajobrazu kulturowego¹ w środowisku miejskim. Występują w tym krajobrazie specjalnie waloryzowane formy przestrzenne, związane z przeżywaniem *sacrum*, którymi w pierwszej kolejności są kościoły jako miejsca modlitwy i spotkania z Bogiem i zarazem obiekty symboliczne, reprezentujące sferę świętości ujętą w formuły religii instytucjonalnej i wypowiedaną w języku odnoszącym się do sytuacji religijnych, związanych z życiem społecznym miasta. *Sacrum* jako nieodłączna część ludzkiej świadomości i istnienia w świecie (por. Eliade 1992: 165–166) podlega materialnej symbolizacji poprzez słowa uzewnętrzniające idee metafizyczne (pozostające w związku z religią) oraz przez stwarzanie obiektów i budowli służących jako reprezentacje tych idei i ich myślowych konotacji (Leach 1989: 49). Jest w sensie kulturowym zespolone z miastem, nawet jeśli, jak to się dzieje obecnie, okazuje się być w swych przejawach niejednorodne

¹ Krajobraz ujmowany w kategoriach kulturowych wykracza poza ikonyczną reprezentację elementów wypełniających przestrzeń fizyczną, w tym rozumieniu jest to także zasób przypisanych do nich znaczeń podzielanych przez ludzi, którzy tworzą wspólnotę w krajobrazie (por. Pietraszko 2014).

oraz rozproszone i nie bardzo pasuje do sposobu mówienia o współczesnym mieście, stanowiącym rzeczywistość poddawaną utylitarystycznemu kształtowaniu (Królikowska, Kowalewski 2011: 11).

Świątynie są obiektami jednoznacznie wyróżniającymi się w przestrzeni miejskiej (jak wiadomo, od czasów średniowiecza wieże katedr i innych kościołów są jedną z tradycyjnych miejskich dominant architektonicznych) i poza funkcją związaną z realizacją praktyk religijnych, spełniają też inne społeczne funkcje, które w pewnych okolicznościach mogą wysuwać się współcześnie na pierwszy plan. W miastach o dłuższej historii są w niejednym wypadku ważnym materialnym i symbolicznym świadectwem przeszłości i atrakcjami turystycznymi. Niezależnie od tego stanowią przede wszystkim ważne punkty charakterystyczne w przestrzeni miasta, zdarza się, że są w wybranych zakresach jej użytkowania nie tyle miejscami sprawowania kultu, ile po prostu „landmarkami” (por. Bierwiaczonek 2011).

Świątynie jako formy przestrzenne są częścią krajobrazu kulturowego miasta, który można określić jako krajobraz sakralny, odwołujący się do przestrzeni, która jest traktowana jako święta². Jest to świętość, „która powstaje dzięki znaczeniom zbiorowym, które są jej przypisywane. Bez tych znaczeń byłaby tylko subiektywną przestrzenią indywidualną albo obiektywną kategorią, ulokowaną poza światem społecznym” (Kowalewski, Kowalewska 2011: 75). Znaczenia, o których tu mowa, są komunikowane za pomocą kodu urbanistycznego i architektonicznego, ale też w połączeniu wskazanych form przestrzennych z formami językowymi spełniającymi rolę komunikatu o danym obiekcie i miejscu, stanowiącymi przy tym realizację języka *sacrum* (por. Puzynina 1998). Takimi formami są określenia związane z typem obiektu (i jego funkcji), np. *kościół, cerkiew, kaplica, katedra, bazylika, fara* itp. oraz przede wszystkim wezwania stowarzyszone z branżami tu pod uwagę obiektami kultu – patrocinią podane w formie dopełniaczowej i wprowadzane za pomocą wyrażenia *pod wezwaniem* – które będą stanowić właściwy przedmiot moich zorientowanych onomastycznie rozważań i będą opisywane w odniesieniu do zmieniającego się z czasem krajobrazu sakralnego Lublina. Zaplanowany opis materiału patrociniicznego wymaga przywołania wybranych danych faktograficznych, przede wszystkim informacji o nazywanych obiektach. Tło historyczne służy tu pokazaniu chronologicznego nawarstwiania się wskazanych nazw w przestrzeni miasta. W bezpośrednim związku z tematem rozważań pozostają: społeczne funkcjonowanie wezwań świątynnych, ich motywacja i charakterystyka znaczeniowa.

Rozwój ośrodka lubelskiego jest nierozzerwalnie związany z chrześcijaństwem, zarówno zachodnim, jak i wschodnim (bliskość pogranicza polsko-ruskiego), a wskazane nazwy łączące się z występowaniem obiektów kultu

² Krajobraz sakralny jest pojęciem rozważanym na gruncie geografii religii, dziedziny badawczej wyodrębnionej z geografii kultury czy też geografii humanistycznej. Jak pisze Jacek Łapiński, „termin ten w istocie jest rodzajem skrótu myślowego”, dotyczącego „sytuacji, w której dochodzi do próby analizy trójczłonowej relacji zachodzącej pomiędzy człowiekiem (świadomym obserwatorem, odbiorcą i twórcą kultury), *sacrum* (jego obecnością, doświadczeniem, przeżyciem) i przestrzenią (krajobrazem)” (Łapiński 2018: 49).

religijnego w krajobrazie sakralnym i niematerialnymi cechami tej przestrzeni, muszą być rozpatrywane ze zwróceniem uwagi na czynnik czasu. Ze względu na dominującą historycznie i współcześnie rolę Kościoła rzymskokatolickiego w życiu religijnym miasta najliczniejszą grupę stanowią obiekty sakralne związane z tym wyznaniem i ich nazwy będą tu przede wszystkim omawiane, ale nie tylko, bo są też w mieście znaki obecności innych konfesji. W szerszej perspektywie trzeba pamiętać o tym, że Lublin na różnych etapach historycznego trwania był zamieszkiwany przez przedstawicieli różnych wyznań i religii: „Przez wieki widocznymi symbolami wielokulturowości Lublina były: kaplica zamkowa łącząca gotycką architekturę z bizantyjskim wystrojem, prawosławna cerkiew Przemienienia Pańskiego, synagoga Maharamszul, a później także kościół ewangelicki” (Radzik 1997: 245).

Najdawniejsze dzieje miasta w okresie do połowy XIV stulecia są dość słabo znane ze względu na niewielką liczbę źródeł dostarczających odpowiednich informacji, stąd wywołane tym stanem rzeczy różne domysły i hipotezy, stawiane i dyskutowane przez historyków i archeologów, prowadzących badania na tym terenie. Nie ulega jednak wątpliwości, że historia Lublina w okresie średniowiecza to historia stopniowego ponadlokalnego wzrostu znaczenia tego ośrodka, tak pod względem politycznym i gospodarczym, jak i rosnącej rangi w ramach kościelnych struktur terytorialnych. Prawdopodobnie do XIV w. życie miasta opierało się na rodzimych regulacjach prawnych, następnie, jak wynika z najstarszego zachowanego dokumentu wystawionego 15 sierpnia 1317 r. przez kancelarię książęcą dla Lublina, ośrodek otrzymał status miasta na prawie magdeburskim. Istnieją jednak pewne podstawy do polemiki na temat daty lokacji miasta, pozwalające przesunąć ją nieco wcześniej w czasie (por. Marczewski 2002: 38–39). W drugiej połowie XIV w. nasiliły się procesy miastotwórcze, a rozwój cywilizacyjny, który towarzyszył przeobrażeniom Lublina, spowodował, że znalazł się on w rzędzie miast średnich i zbliżających się do pierwszorzędnych ośrodków w kraju (tamże: 56). Liczne przywileje królewskie nadane w ciągu następnych stuleci (XV i XVI), korzystne położenie ośrodka na ważnych szlakach komunikacyjnych i inne czynniki mające wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy doprowadziły do wzbogacenia się mieszczaństwa lubelskiego i coraz okazalszej zabudowy miasta, także pod względem kościelnej bazy materialnej.

Instytucja Kościoła w średniowiecznym Lublinie związana jest przede wszystkim z łacińskim kręgiem kościelnym i kulturowym, jest to chrześcijaństwo postępujące na ten teren z zachodu (poczynając od XI w. funkcjonuje metropolia gnieźnieńska, a w jej ramach diecezja krakowska, w skład której wchodził też Lublin). W opracowaniach historycznych wspomina się o możliwości istnienia obiektów kultu religijnego już w najdawniejszym okresie rozwoju lubelskiego zespołu osadniczego, np. w poł. XII w. (Rozwałka, Niedźwiadek, Stasiak 2006: 90–91). Brak jednak przekazów źródłowych pochodzących sprzed 1325 r. (wzmianki występujące w wykazach dziesięciny papieskiej), które mogłyby potwierdzić istnienie któregośkolwiek z lubelskich kościołów w okresie wcześniejszym, poza zanotowanymi później legendami. Wiadomo, że od końca

XII w. istniał w Lublinie terenowy archidiakoniat, natomiast nie ma całkowitej pewności, przy którym kościele miał w swych początkach swoją siedzibę (por. Chachaj 2011: 36). Powszechnie przyjmuje się, że trzy najstarsze świątynie lubelskie to kościoły: pw. *Świętej Trójcy* na Wzgórzu Zamkowym (znany jako kaplica zamkowa), pw. *św. Mikołaja* na Czwartku (wzgórze położone w dawnej północnej części Lublina) oraz pw. *św. Michała* na Starym Mieście.

Przekazy źródłowe odnoszą historię pierwszej z wymienionych świątyń, określanej w źródłach jako „Ecclesia Sanctae Trinitatis seu capella regia in arce lublinensi”, do czasu pierwszej połowy XIV w. Najwcześniejsza wzmianka pochodzi z 1326 r., patrocinium „S. Trinitatis” pojawia się w rachunkach poborów z beneficjów diecezji krakowskiej (Wadowski 1907: 40). W przekonaniu historyków obiekt mógł powstać już wcześniej, wraz z założeniem obronnego grodu w drugiej połowie XII w. (por. Marczewski 2002: 136). W aspekcie nazewnictwa należy tu mieć na uwadze fakt, że tytuł *Trójcy Świętej* pojawił się w późnym średniowieczu. Kult trynitarny, „[n]iełatwy w swej treści, bo dotyczący najgłębszej tajemnicy wiary, wymagał pewnej dojrzałości religijnej” (Witkowska 1999: 61). W XIV i XV w. powstały liczne kościoły pod tym tytułem w różnych ośrodkach miejskich i na wsi, w późniejszym czasie w Polsce „zwłaszcza szlachta nadała chętnie to wezwanie fundowanym przez siebie świątyniom na ziemiach wschodnich” (Witkowska 1999: 61).

Jako najstarsza świątynia lubelska opisywany jest w licznych opracowaniach kościół *św. Mikołaja* na wzniesieniu czwartkowskim, na którym doszło do wyraźnego ożywienia osadnictwa w wiekach X–XI. W związku z tym pozostaje pogląd, że prawdopodobnie stworzyło to warunki (jeszcze przed osadzeniem grodu na Wzgórzu Zamkowym) do powstania pierwszej chrześcijańskiej świątyni (XI, początek XII w., choć podawane są też informacje o wybudowaniu kościoła w X w., co miało się dokonać za wstawiennictwem Mieszka I³). Wezwanie kościoła ma uzasadnienie w handlowym charakterze osady na Czwartku i może świadczyć o szybkiej recepcji kultu *św. Mikołaja* w Polsce w osiedlach o charakterze targowym. Kult ten, przyjęty wraz z chrześcijaństwem i wspólny dla Kościoła zachodniego i wschodniego, propagowali m.in. kupcy, którzy obrali *św. Mikołaja* za patrona. Należy jednak zauważyć, że wskazane wezwanie nie może być rozstrzygającym argumentem przemawiającym za wczesnymi początkami kościoła, ponieważ święty Mikołaj był czczony przez całe średniowiecze

³ Por.: „kościół, do którego powszechna i żywa dotychczas przywiązana jest tradycja, jakoby przerobiony był ze świątyni pogańskiej, w chwili przyjęcia chrztu przez naród cały, za Mieczysława I” (Wadowski 1907: 17). Jak podaje Jacek Chachaj, wiadomość, że kościół *św. Mikołaja* został fundowany „dla ludu” w 986 r. przez Mieszka I, pojawia się po raz pierwszy w 1819 r. w zestawieniu dokumentów dotyczących miasta Lublina sporządzonym przez Kazimierza Brandysa, który w pierwszych latach istnienia Królestwa Polskiego pełnił funkcję „dozorcy miast województwa lubelskiego”. Wzmianka powstała w niejasnych okolicznościach, być może chodziło po prostu o wypełnienie historycznej luki na temat początków kościoła, który miał być chronologicznie pierwszą świątynią w mieście. Do spopularyzowania podanej wersji przyczynił się skierowany do szerokiej grupy czytelników przewodnik po Lublinie wydany w 1839 r. Upowszechniła się ona wśród lubelskiego duchowieństwa (informacja na ten temat w schematach diecezji lubelskiej z drugiej połowy XIX w.) i zyskała miejsce w badaniach naukowych (por. Chachaj 2015: 45–46).

zarówno w kręgu chrześcijaństwa zachodniego, jak i wschodniego⁴, o popularności kultu świadczą fundacje licznych świątyń i altarii⁵. W przypadku lubelskiej świątyni wzmianki o tym patrocinium pojawiają się dopiero w źródłach historycznych pochodzących z połowy XIV (spisy dziesięciny papieskiej za lata 1350-1351 oraz 1354 rok, zob. Chachaj 2015: 36) i z XV w.⁶ Łączona z wezwaniem kościoła nazwa osady i zarazem przedmieścia *Czwartek*, które miało charakter targowy (od dnia, kiedy odbywał się tu targ), ma potwierdzenie od XV w. (por. Czapla, Wośko 2016: 28). Stosunkowo niedawno podjęta została próba rewizji dotychczasowych ustaleń w kwestii czasu powstania obiektu, prowadząca do wniosku, że pierwotny kościół *św. Mikołaja* powstał na krótko przed połową XIV w., natomiast pogląd o jego bardzo dawnej metryce ukształtował się dopiero w wieku XIX (por. Chachaj 2011: 47-78 i 2015: 49). Świątynia, która obecnie znajduje się w tym miejscu, pochodzi z drugiej połowy XVI w. Po odnowieniu i przebudowaniu w duchu renesansu lubelskiego została w XVII ponownie konsekrowana pod tym samym wezwaniem.

W bliskim sąsiedztwie kościoła *św. Mikołaja*, u podnóża wzniesienia czwartkowskiego, została zlokalizowana cerkiew nosząca nazwę *Przemienienia Pańskiego*, wokół której pod koniec XIV w. skupiała się społeczność prawosławna, związana z napływem ludności ruskiej do lubelskiego ośrodka. Wzmianka źródłowa na temat istnienia świątyni pw. *Św. Spasa* pochodzi z 1390 r. (por. Marczewski 2002: 57). Murowany obiekt figurujący we współczesnym krajobrazie miasta i stanowiący obecnie katedrę prawosławną został wzniesiony w początku XVII w. (budowę ukończono w 1633 r.) po pożarze starej drewnianej świątyni.

Można przypuszczać, że w wieku XIII na terenie wzgórza staromiejskiego istniały już dwa obiekty sakralne związane z chrześcijaństwem obrządku łacińskiego: kościół dominikanów występujący pod wezwaniem *św. Stanisława Biskupa Męczennika* i kościół *św. Michała Archanioła* (XII, początek XIII w.; najstarsza wzmianka z 1331 r.⁷), który (niezależnie od możliwych translacji parafii w obrębie ośrodka miejskiego) jako jedyny był też w średniowiecznych źródłach wyróżniany mianem „ecclesia parochialis” (Marczewski 2002: 114). Jan Długosz

⁴ Jak pisze Władysław Makarski: „Święty ten, który pochodził ze Wschodu, żyjący na przełomie III i IV w., związana zatem geograficznie od początku z Kościołem bizantyjskim, zyskał popularność na zachodzie Europy po przeniesieniu jego relikwii w XI w. do Bari we Włoszech. Choć zatem różne były drogi szerzenia się kultu tego świętego, zyskał on w obu Kościołach swego czasu wysoką rangę, która jednak w Kościele zachodnim – jak to pokazuje osłabiona frekwencja imienia tej postaci po XVI stuleciu w Polsce – nie była już w naszym kraju tak wysoka, jak jest do dzisiaj na ziemiach ruskich” (Makarski 2008: 197-198).

⁵ Altaria – rodzaj prebendy, czyli uposażenia duchownych bez sprawowania obowiązków duszpasterskich, „związana z ołtarzem w kościele katedralnym, kolegialnym lub parafialnym, rzadziej innym (nigdy klasztorным)”. Podają za *Encyklopedią katolicką* (1973, I: 387).

⁶ Przykładów dostarczają akta konsystorza lubelskiego, zawierające informacje o prebendarzach i innych tytułach kościelnych, np. „Nicolaus prebendarius Capelle S. Nicolai” 1429 r., „Nicolaus plebanus in Bychawa et prebendarius Ecclesiae S. Nicolai extra muros lublinenses” 1442 r. Za: Wadowski 1907: 75.

⁷ Wzmianka wskazuje na związki lubelskiej świątyni z zakonem benedyktyńców, co zdaniem badaczy potwierdza jej dawną proveniencję.

w *Rocznikach* wiązał powstanie kościoła z legendą o cudownym śnie Leszka Czarnego, który w 1282 r. podczas wyprawy przeciw Jadźwingom zatrzymał się w Lublinie⁸. Pod dębem miał sen, w którym Archanioł Michał wręczył mu miecz królewski i zachęcił go do walki. Po odniesionym zwycięstwie książę ufundował kościół, a „pień ściętego dębu, pod którym spoczywał Leszek, zachowano na pamiątkę pod wielkim ołtarzem tegoż kościoła” (Wadowski 1907: 102–103). Tytuł kościoła można wiązać z rozprzestrzenianiem się kultu św. Michała na ziemiach polskich już od 1000 r. Wezwanie należy do najdawniejszych i najczęściej spotykanych, zwłaszcza w zachodnich diecezjach polskich, jest związane z najstarszymi kościołami w różnych ośrodkach miejskich i diecezjalnych, takich jak Gniezno, Poznań, Wrocław, Kraków, Płock. Popularność świętego Michała, potwierdzona w patrociniach i imiennictwie chrześcijańskim, była żywa przez całe średniowiecze (por. Kłoczowski 1971) i niewątpliwie sięgała też Lublina w czasach, gdy powstał kościół staromiejski (Marczewski 2002: 117).

Jeśli przyjmiemy, że nazywanie obiektów, w którym język pełni funkcję sprawczą, wyodrębnia i przybliża określone fragmenty świata oraz ustala relacje między człowiekiem i światem, ma też pewien aspekt dyskursywny, to w przypadku patrociniów nie jest to tylko dyskurs religijny, ale też np. organizujący życie wspólnotowe dyskurs pamięci społecznej, związany z upamiętnianiem wydarzeń i miejsc. Z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia w przypadku nazwy św. *Michała Archanioła*, która implikuje rozbudowany komunikat o świątyni jako elemencie krajobrazu sakralnego. Nie jest to tylko opis, lecz swego rodzaju kreowanie rzeczywistości w związku z obecnością *sacrum*, w którym miasto wchodzi do mitograficznej narracji opartej na idei walki i obrony przed złem godzącym w religijny oraz cywilizacyjny ład i w ten sposób staje się poniekąd miejscem zbiorowej wyobraźni (przy tym mamy tu do czynienia z kultem łączącym chrześcijaństwo zachodnie i wschodnie, co w przypadku Lublina nabiera szczególnej wagi). Opowieść, znana w najstarszej wersji z *Rocznika Traski* (XIV w.) i potem rozszerzona o element tłumaczący powstanie miejscowego kościoła, przynosi pożądaną i atrakcyjną dla miejskiej wspólnoty wizję dziejów lokalnych, odwołując się do logiki patronatu, oznaczającej prawo własności świętego do kościoła i obowiązek opieki nad społecznością wiernych (którymi byli mieszkańcy Lublina) (Michalski 2015–2016: 92–93). W tym właśnie kontekście i na tle widocznego w Polsce w ostatnich dziesięcioleciach XIII w. miejskiego kultu świętych patronów (Michalski 2015–2016: 93) należy rozpatrywać legendę fundacyjną kościoła św. Michała Archanioła, popularną już w staropolskim Lublinie i znaną dobrze do dziś.

Przykład wezwania św. *Michała Archanioła* stwarza też pewne możliwości w zakresie rekonstruowania historii odnoszącej się do początków założenia świątynnego i wczesnej metryki kościoła. Chodzi w tym wypadku o związany

⁸ Przekaz Długosza nie określa jednoznacznie metryki kościoła, która może być wcześniejsza. Inne, bliższe czasowo tamtym wydarzeniom źródła (roczniki) pozwalają wysnuć przypuszczenie nie tyle o fundacji wynikającej z wdzięczności dla świętego patrona, ile o istnieniu już w opisywanym czasie kościoła, który książę odwiedził zatrzymując się przed bitwą w Lublinie, a jego patron natchnął go duchem walki i zapewnił zwycięstwo (por. Marczewski 2002: 115).

z tym patrocinium i przywołany w historycznej interpretacji element hagiograficzny, przemawiający za wczesnym powstaniem świątyni, z archeologicznie potwierdzonym istnieniem cmentarza, i przypisaniem jej roli ośrodka lubelskiej parafii (na obszarze przedlokacyjnego miasta). Pozwala to badaczowi dziejów Lublina postawić pytanie: „czy wezwanie nie jest w tym wypadku śladem cmentarnej funkcji pierwotnego kościoła św. Michała, istniały bowiem, poza licznymi innymi, także funkcje łączące kult tego archanioła z życiem pozagrobowym, a sam św. Michał czasem nosił cechy przewodnika dusz” (Chachaj 2011: 89)?

Wymieniony wcześniej kościół dominikanów pw. *św. Stanisława Biskupa Męczennika* został zbudowany w XIV w. z fundacji Kazimierza Wielkiego (1342 r.). Badania historyczne pozwoliły jednak na wysnucie wniosku o wcześniejszej (sięgającej drugiej połowy XIII w.) metryce kościoła i klasztoru (por. Marczewski 2002: 155–156). W późniejszym czasie było to nie tylko miejsce praktyk religijnych, ale też obiekt szerszej użyteczności publicznej, odbywały się w nim „sejmy koronne i sejmiki wojewódzkie” i „tutaj w r. 1569 ogłoszono akt Unii” (Zieliński 1876: 36). Pierwotny zespół kościelno-klasztorny powstał prawdopodobnie na bazie zabudowań o charakterze warownym. Zgodnie z informacją podaną przez Długosza, fundacja zakonna opierała się w swych początkach na drewnianej kaplicy-oratorium pw. *Świętego Krzyża*⁹. Wspomniana kaplica powstała w opinii historyków najpóźniej w połowie XIII w. i w ogóle może być uważana za najstarszy obiekt sakralny na wzgórzu staromiejskim (Rozwałka, Niedźwiadek, Stasiak 2006: 108–110).

Listę średniowiecznych budowli sakralnych wystawionych w Lublinie uzupełniają jeszcze inne kościoły zakonne wraz z przypisanymi im patrociniami. Taką świątynią jest kościół należący do zakonu św. Brygidy (brygidzki). Jego fundację poprzedziła budowa na tym samym miejscu prebendarskiej kaplicy (najwcześniejsze świadectwo jej istnienia pochodzi z początku XV w., choć najprawdopodobniej została wybudowana już pod koniec XIV). Ta pierwsza świątynia została powierzona opiece *Najświętszej Maryi Panny* i *św. Barbary*. Znane jest też nowsze wezwanie, pod którym występowała: *Św. Zofia*. Przyjmuje się, że właściwą patronką kaplicy była *Najświętsza Maryja Panna*, natomiast imiona pozostałych dwóch patronek wskazywały na utworzone przy kościele altarie (Wadowski 1907: 409–410). Kościół brygidzki wraz z budynkami klasztornymi został wzniesiony („extra muros oppidi Lublin”) około 1420 r. Placówka, znana pod wezwaniem *Wniebowzięcia NMP Zwycięskiej* („Assumptionis Beatae Virginis Mariae de Triumpho”), uzyskała królewski przywilej fundacyjny w 1426 (Marczewski 2002: 173). I tu znów mamy do czynienia z nazywaniem, któremu sens nadają wydarzenia ujęte w formę opowieści o przeszłości. Z tej perspektywy wezwanie stanowi wyraz wdzięczności i uwiecznienia pamięci zwycięstwa odniesionego w 1410 r. nad Krzyżakami, podziękowanie złożone „Bogu i Matce Najświętszej za [...] zwycięstwo” przez króla Władysława Jagiełłę, przy wsparciu św. Brygidy, która w swych objawieniach je przepowiedziała (Wadowski

⁹ Por. fragment: „oratorium vetus sub titulo Sanctae Crucis ligneum” (*Liber beneficiorum diocesis Cracoviensis*), za: Marczewski 2002: 156.

1907: 413). Kolejny kościół zakonny mający piętnastowieczną metrykę to kościół bernardynów pw. *Nawrócenia św. Pawła Apostoła*, który wraz z zabudowaniami konwentu powstał za murami miejskimi w części południowo-zachodniej.

W wieku XV zostały wybudowane w Lublinie jeszcze dwa kościoły: pw. *Świętego Krzyża* (określany też jako kaplica), położony historycznie w znacznej odległości od miejskiego ośrodka (w bliskim sąsiedztwie miejsca straceń), na przedłużeniu przedmieścia nazywanego „krakowskim” (Marczewski 2002: 151) oraz kościół szpitalny pw. *Ducha Świętego* (inaczej: kościół *Świętego Ducha*). W kontekście mówienia o mieście i *sacrum*, które pojawia się jako efekt doświadczenia czegoś, co niezwykle i wzniosłe, wyłączone spod „zwykłego” codziennego użytku (Eliade 1993: 161; Łapiński 2018: 45), interesujące wydaje się zwłaszcza pierwsze z wymienionych wezwań, w którym nazywanie połączyło się z opowiadaniem o zawierającym elementy cudu zdarzeniu związanym z relikwiami Krzyża Świętego, sprowadzonymi w pierwszej połowie XV w. do Lublina, do klasztoru dominikanów. W kronice klasztornej sporządzony miał być zapis na temat gdańskiego kupca Henryka, który wykradł relikwię z kościoła przy klasztorze, a następnie został w trakcie ucieczki zatrzymany nadprzyrodzoną mocą. Stropiony tym i przerażony wyznał swoją winę i w tym miejscu jako zadośćuczynienie świętokradztwa wystawił budynek świątynny pod upamiętniającym Drzewo Krzyża wezwaniem¹⁰.

Na koniec XVI wieku, który zasadniczo nie sprzyjał rozwojowi katolickich fundacji religijnych (Wadowski 1907: 30), przypada budowa kościoła z kolegium ks. jezuitów, znanego jako lubelska archikatedra (papiaska bulla erekcyjna z 1805 r.). Konsekracja świątyni odbyła się w 1604 r. i wtedy też nastąpiło nadanie jej patronów: *św. Jana Chrzyciela i św. Jana Ewangelisty*¹¹. Znaczną zmianę na lepsze w sprawach religii i Kościoła przyniósł wiek XVII, kiedy to powstają liczne fundacje świątyni, najczęściej powiązanych z różnymi zgromadzeniami zakonnymi. Można tu wymienić kościoły pod wezwaniem: *św. Wojciecha* (przy szpitalu św. Łazarza na Podwalu), *św. Piotra Apostoła, Najświętszej Maryi Panny Szkaplerznej* (zbudowany dla zakonu karmelitów bosych, na Krakowskim Przedmieściu; Wadowski 1907: 35), *św. Józefa Oblubieńca NMP* i *Niepokalanego Poczęcia NMP* (dwa kościoły przy klasztorach karmelitanek bosych, na ul. Świętoduskiej i „na ulicy zwanej później Poczętkowską”, Wadowski

¹⁰ Píše o tym ks. Wadowski, przytaczając m.in. opis z dzieła o Pawła Ruszla pt. *Skarb nigdy nieprzebrany* [...] *Krzyż Pański z połowy XVII w.* (Wadowski 1907: 494–495).

¹¹ „Wezwanie Jana Chrzyciela należy do najpopularniejszych patrociniów kościelnych, wśród patrociniów hagiologicznych zajmowało i zajmuje pierwsze miejsce”. Często „występuje w połączeniu z patronatem Jana Ewangelisty” (Witkowska 1999: 180–181, por. też: 184). W przewodniku Władysława Zielińskiego podana jest informacja o istniejącym wcześniej patrociniu – *Rozesłania Apostołów*, por.: „Katedra dzisiejsza, dawniej kościół OO. Jezuitów pod wezwaniem *Rozesłania Apostołów*, a dziś *Św. Jana Chrzyciela*, była wzniesiona r. 1582 [...] w miejscu istniejącego tu domu Paklewskiego, gdzie był pierwszy zbór ariański” (Zieliński 1876: 47). W tym samym brzmieniu występuje w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (1884, V: 425).

1907: 35)¹², ponadto: *Najświętszej Maryi Panny Anielskiej i św. Franciszka* (z klasztorem franciszkanów „na przedmieściu Czwartek”; Wadowski 1907: 35; późnorennesansowa murowana świątynia została wzniesiona w l. 1635–1649 na miejscu niewielkiego drewnianego kościoła *św. Wawrzyńca Męczennika*, wystawionego w 1621 r.¹³), *Bożego Ciała* (związany z zakonem szpitalnym bonifratrów, na Krakowskim Przedmieściu), *św. Agnieszki P. i M.* („z klasztorem ojców Augustynianów, na przedmieściu zwanem Kalinowszczyzna”; Wadowski 1907: 35), *św. Eliasza Proroka* (z fundacji przeznaczonej dla karmelitów trze-wickowych, „przy tak zwanym dawniej dyskim gościńcu”; Wadowski 1907: 35), *św. Kazimierza* (z klasztorem reformatów, na Żmigrodzie).

W wieku XVIII powstają kolejne kościoły i pojawiają się nazwy: *Przemienienia Pańskiego* (na przedmieściu Żmigród), *św. Apostołów Piotra i Pawła* (z klasztorem kapucynów przy Krakowskim Przedmieściu), *Najświętszego Serca Jezusowego i Nawiedzenia NMP* (z klasztorem zakonnic wizytek, „przy ulicy Szpitalną później zwanej, tuż obok Krakowskiego przedmieścia”; Wadowski 1907: 37), *Pana Jezusa Nazareńskiego* (z klasztorem trynitarzy, „przy zbiegu ulicy Olejnej i Rybnej”; Wadowski 1907: 37).

W końcu XVIII w. powstała w Lublinie jeszcze jedna świątynia, będąca miejscem praktyk religijnych związanych z innym niż religia katolicka odłamem chrześcijaństwa. Powszechnie wiadomo, że bardzo ważną rolę w historii miasta odegrali jego mieszkańcy wyznający protestantyzm, którzy pojawili się wraz z reformacją. Należy jednak zauważyć, że organizacje kościelne związane z odnową chrześcijaństwa w XVI w. po okresie bardzo aktywnej działalności, kiedy Lublin był miejscem ożywionych dysput religijnych, zaczęły w mieście tracić wpływy. Działały w trudnych warunkach ze względu na ofensywę kontrreformacji, w wyniku której likwidowane były różnowiercze domy modlitwy i świątynie. Protestantyzm ponownie zaznaczył swe istnienie dopiero pod koniec XVIII w. Kościół, do dziś istniejący, zlokalizowany przy Krakowskim Przed-

¹² Na stronie lubelskiego zakonu karmelitów bosych znajduje się informacja, że pierwszy z wymienionych kościołów został konsekrowany w 1644 r. I dalej: „Według relacji kronikarki świątynia otrzymała wówczas podwójny tytuł: św. Józefa i św. Teresy od Jezusa. Tytułację tę być może należy wiązać z wydarzeniami z roku 1621. Wówczas to karmelici pozyskali zbór kalwiński [...] i zamienili go na kaplicę pod wezwaniem tychże świętych. W późniejszym okresie urządzono w tym miejscu pustelnię do użytku wyłącznie samych zakonników, zamkniętą w murach klauzury. Nie jest wykluczone, iż czas tworzenia pustelni i konsekracji kościoła zbiegł się i wtedy to, dla pozostawienia w pamięci mieszkańców miasta „zwycięstwa” odniesionego nad innowiercami, przeniesiono tytuł z kaplicy na kościół. Sukces jednak przypisano orędownictwu św. Józefa i św. Teresy z Awili. Jeszcze w roku 1807, gdy kościół stał się własnością karmelitów, pamiętali oni, iż świątynia dedykowana była dwojgu patronom. W późniejszym okresie używano już tylko jednego wezwania – św. Józefa, Oblubieńca NMP. Być może św. Teresa była nieformalną współpatronką”. Por. <http://karmel.lublin.pl/kosciol-sw-jozefa/> [dostęp: 20.03.2020].

¹³ W wyniku dekretu carskiego franciszkanie opuścili zespół klasztorno-kościelny w 1817 r. Zabudowania przeszły w prywatne ręce i służyły różnym celom. W 1927 zrujnowane budynki przejęli salezjanie, którzy odbudowali świątynię pw. *Matki Bożej Wspomożenia Wiernych* (1930 r.). Por. <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/kosciol-matki-bozej-wspomozenia-wiernych-klasztor-salezjanow-w-lublinie/> [dostęp: 20.03.2020].

mieściu, nosi wezwanie *Świętej Trójcy* i został wybudowany dla parafii ewangelicko-augsburskiej w l. 1785–1788¹⁴.

Niekorzystne zmiany w zakresie funkcjonowania kościołów i rzymskokatolickich instytucji religijnych przynosi wiek XIX. Jediną fundacją, która powstała w tym czasie w Lublinie, był kościółek czy też kaplica cmentarna pw. *Pana Jezusa Ukrzyżowanego*¹⁵. Jak pisze Jan Ambroży Wadowski, wiekowi XIX „przypadło w udziale być świadkiem zniszczenia dziesięciu świątyń, zniesienia piętnastu klasztorów, upadku wielu instytucji religijnych, dobroczynnych i naukowych, po opieką Kościoła powstałych” (Wadowski 1907: 37). Z krajobrazu sakralnego Lublina zniknęła w połowie tego wieku bardzo ważna dla miasta świątynia, jaką był kościół *św. Michała Archanioła* (nazywany starą faram, w l. 1574–1826 kolegiata), przy którym skupiały się bractwa i stowarzyszenia religijne, działały instytucje dobroczynne i gromadziły się cechy rzemieślnicze, odbywały się też uroczyste inauguracje posiedzeń Trybunału Koronnego (Wadowski 1907: 101–206; Flaga 2011: 22). Kościół, opuszczony i zaniedbany ze względu na zły stan murów, został rozebrany w l. 1846–1852, po uprzątnięciu gruzów pozostały fundamenty, które zasypano, formując w tym miejscu plac (Gawarecki 1974: 24). Nazwę placu *św. Michała* (por. Zieliński 1876: 22), a potem *Po Farze* (od 1991 r.), można traktować jako swego rodzaju mnemotopiczny ślad¹⁶ po nieistniejącym już obiekcie sakralnym. W pierwszych latach XIX w. uległ zniszczeniu (pożar w 1803 r.) kościół karmelitów bosych *Najświętszej Maryi Panny Szkaplerznej* (Wadowski 1907: 35). W 1826 r. miasto odkupiło teren z rąk prywatnych, wznosząc tu budynek magistratu (Gawarecki 1974: 80). Na skutek zmian w planie zagospodarowania przestrzeni wyburzony został w l. 1818–1819 kościół *Bożego Ciała* wraz z klasztorem i szpitalem bonifratrów¹⁷. W 1838 r. nastąpiło opuszczenie i zamknięcie kościoła *św. Kazimierza*, prowadzonego przez zakon reformatów¹⁸. Dawny zespół klasztorny wizytek z kościołem *Najświętszego Serca Jezusowego i Nawiedzenia NMP* został przebudowany (1836–1839 r.) na cerkiew prawosławną (rozebraną po odzyskaniu przez Polskę niepodległości)¹⁹.

O Lublinie w drugiej połowie XIX w. pisał Władysław Zieliński, uwzględniając też obiekty kultu współtworzące ówczesny krajobraz sakralny miasta, potwierdzające jego wielokulturowy charakter i zróżnicowanie konfesyjne:

¹⁴ Zob. <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/kosciol-ewangelicko-augsburski-pw-swietej-trojcy-w-lublinie/>; <https://lublin.luteranie.pl/2013/12/lublin-wielu-wyznan-i-narodowosci-casus-ewangelicy/> [dostęp: 20.03.2020].

¹⁵ Obecny kościół rektoralny pw. *Wszystkich Świętych* (przy ul. Lipowej).

¹⁶ Na temat pojęcia *mnemotopos* zob. np. Bednarek 2012.

¹⁷ Zob. <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/zakon-ojcow-bonifratrow-w-lublinie-historia-zakonu/> [dostęp: 20.03.2020].

¹⁸ Po kasacie zakonu w budynku klasztoru, który nabył w 1844 r. przemysłowiec Karol Vetter, powstała destylarnia wódek i browar, w przebudowanym kościele (1858–1859) ulokowano magazyn. Zob. <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/kosciol-pw-sw-kazimierza-w-lublinie-nieistniejacy-ul-bernardynska-15/> [dostęp: 20.03.2020].

¹⁹ Zob. <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/kosciol-i-klasztor-wizytek-w-lublinie-obecnie-centrum-kultury/> [dostęp: 20.03.2020].

„Cerkwi prawosławnych jest 2, Kościołów katolickich 13, ewangelicki 1, Cerkiew grecko-unicka 1, Synagoga 1 duża i kilka mniejszych” (Zieliński 1876: 29). Sytuacja polityczna w tym czasie sprzyjała przede wszystkim prawosławiu. Wiek XIX był bardzo korzystny dla zamieszkującej Lublin społeczności prawosławnej, której liczebność zwiększała się wraz z napływem rosyjskich urzędników i wojska (było to w tym czasie znaczące miasto gubernialne na obszarze podległym Rosji). Wspomniane w „Opisie Lublina” świątynie prawosławne to dawny kościół wizytkowski – w tym czasie cerkiew pw. *Św. Trójcy* (por. wyżej) i cerkiew pw. *Narodzenia NMP* (zbudowana w 1786 r., por. Radzik 1997: 246). Jako „grecko-unicka” przedstawiona najprawdopodobniej została cerkiew *Przemienienia Pańskiego*, która po okresie zmian w obrządku religijnym funkcjonuje nieprzerwanie od 1875 r. (po likwidacji unii) jako świątynia prawosławna (por. Gawarecki 1974: 96; Radzik 1997: 246). W 1876 r. w centrum miasta na placu Litewskim wzniesiony został sobór pw. *Podwyższenia Krzyża Pańskiego*. Dodać należy, że w początkach XX w. wybudowane zostały w mieście kolejne cerkwie, w tym kaplica cmentarna pw. *Świętych Niewiast Niosących Wonności* (1901–1904) oraz pułkowa pw. *Gruzińskiej Ikony Matki Boskiej* (1904, zlokalizowana za dawną rogatką warszawską, w pobliżu koszar) (por. Radzik 1994: 247).

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Kościół prawosławny utracił większość swoich nieruchomości. Sobór przy placu Litewskim Polacy traktowali jako element obcy, przypominający o zaborach, niewoli i rosyjskim panowaniu. Ostatecznie rozebrano go w 1925 r. (Radzik 1997: 248; Żywicki 2018: 343). Nowy kościół dla wojska urządzono w dawnej cerkwi pułkowej. Otrzymał wezwanie *Niepokalanego Poczęcia NMP* (uroczyste poświęcenie w 1924 r.; Żywicki 2018: 344 i n.). Na świątynię katolicką została też zaadaptowana cerkiew *Narodzenia NMP*. Po remoncie i przeróbkach w 1923 r. odbyło się poświęcenie obiektu i zmieniono wezwanie na *św. Jozafata*. Patronem świątyni został unicki biskup i męczennik, a wezwanie trzeba łączyć z faktem, że dawny zespół cerkiewny przy ul. Zielonej został przekazany w zarząd właśnie powołanego do życia Instytutu Misyjnego (seminarium, którego celem było kształcenie kadr do prowadzenia misji w Rosji) (Żywicki 2018: 357).

Podsumowując dotychczasowe historyczne uwagi, można powiedzieć, że przestrzeń związana z obiektami kultu i kulturą religijną oraz związany z nią krajobraz sakralny Lublina podlegały w ciągu wieków przeobrażeniom, uwarunkowanym okolicznościami i wydarzeniami dziejowymi. Zmieniała się również rola kościołów jako miejsc związanych z metafizyczną sferą miasta, które poprzez swój sakralny charakter wymagają też szczególnego nazwania. To nazwanie i związany z nią patronat, któremu podlega kościół i wspólnota religijna, nie zawsze są współcześnie uświadamiane przez mieszkańców miasta. Niekiedy na pierwszy plan wysuwa się rola budynku kościoła jako „landmarku”. Na tej zasadzie np. kościół *św. Michała Archanioła* w dzielnicy Bronowice (przy ul. Fabrycznej), konsekrowany w 1938 r., był do niedawna nazywany bez związku z imieniem patrona: *Ave* – od widniejącego na wieży charakterystycznego neonowego napisu, który został umieszczony w latach 70. XX w., a potem zdjęty

podczas remontu w 2005 r.²⁰ Kiedy indziej ważna jest lokalizacja i jej odbicie w świadomości lublinian: kościół *Niepokalanego Serca Maryi i św. Franciszka*, budowany w latach 80. XX w. w dzielnicy Czuby (poświęcony w 2000), to w obiegu potocznym po prostu kościół *na Poczekajce* (historycznie nazwa osiedla, powstałego w okolicach byłej karczmy, odnotowana po raz pierwszy w 1887; por. Czapla, Wośko 2016: 23).

W przeszłości obiekty świątynne stanowiły ważne punkty wyróżniające się w mieście i oddziaływały na inne fragmenty przestrzeni miejskiej, wiązały je ze sobą przez swoje wezwania. Np. kościół *Świętego Ducha* dał powód do utworzenia nazwy ulicy: *Świętoduska*, która była motywowana cechą relacyjną nazwanego w ten sposób traktu, wynikającą ze styczności przestrzennej z tym miejscem, identyfikowanym przez patrocinium, ale wezwanie kościoła nosiły też w przeszłości inne obiekty w ramach założenia urbanistycznego, którego był ośrodkiem, to jest szpital miejski i brama w otaczającym teren murze oraz pobliski cmentarz. W przewodniku po Lublinie Władysława Zielińskiego (druga połowa XIX w.) jest informacja, że

obok kościoła wznosiły się zabudowania szpitalne, które wraz z nim otoczone były murem obronnym z Bramą Św. Ducha, która do r. 1858 istniała i w tym czasie zupełnie rozebrana została [...]. W szpitalu Św. Ducha r. 1608 umarł w nędzy Sebastyan Klonowicz (Acernus) i był pochowany na smętarzu Św. Ducha w miejscu gdzie dziś targ za magistratem (Zieliński 1876: 40).

Współczesny krajobraz sakralny różni się od tego, który istniał w przeszłości, jest przy tym przykładem odwzorowania dynamicznie zmieniającej się obecności i przestrzennego rozmieszczenia miejsc świętych w przestrzeni. Nazwa związanego z krajobrazem obiektu może łączyć teraźniejszość z pamięcią historii (Łapiński 2018: 54). Tak jest w przypadku wymienionego już kościoła *św. Michała Archaniola*. Autorem projektu świątyni był znany architekt warszawski Oskar Wiktor Sosnowski, uznawany za jednego z najwybitniejszych architektów działających w pierwszej połowie XX w. w Polsce, a kościół „prezentuje cechy monumentalnej architektury wczesnomodernistycznej, z detalami historyzującymi, nawiązującymi do architektury gotyckiej i renesansowej”²¹.

²⁰ „Blisko 50 lat temu, w czasie peregrynacji kopii ikony jasnogórskiej, kiedy wszelkie epatowanie religijnością było przez ówczesne władze surowo zabronione, ks. Franciszek Kapalski – proboszcz kościoła znajdującego się w zbiegu ulic Fabrycznej i Kościelnej – postanowił użyć fortelu. – Na zwykłych deskach przyczepił żarówkę jarzeniówki, które ułożył w napis Ave i umieścił na wszystkich czterech zewnętrznych ścianach kościelnej wieży – opowiada ks. Arkadiusz Paśnik, obecny proboszcz parafii św. Michała. – To była taka prowizorka, ale na blisko pół wieku wpisała się w życie miasta. Później już nikt nie mówił inaczej o naszym kościele, jak właśnie Ave. Choć dekoracja została zdjęta już przeszło dekadę temu, szczególnie starsze pokolenie wciąż pamięta to wyjątkowe zawołanie. – Wiem, że potrzeba pewnie jeszcze wielu lat, by ludzie przyjęli, że nasz kościół ma wyjątkowego patrona – mówi proboszcz”. Informacja w „Gościu Niedzielnym Lubelskim”, tekst dodany 9.01.2020, <https://lublin.gosc.pl/doc/6096597.Kosciol-sw-Michala-Archaniola-na-lubelskich-Bronowicach-wpisany> [dostęp: 5.04.2020].

²¹ Zob. informację w „Kurierze Lubelskim” z dn. 8.01.2020, <https://kurierlubelski.pl/kosciol-sw-michala-archaniola-w-lublinie-wpisany-do-rejestru-zabytkow-to-podniesienie-rangi-swiatyni/ar/c1-14702767> [dostęp: 5.04.2020].

Te nawiązania nie są czymś przypadkowym, mają bowiem odpowiednik w postaci wezwania, które też nawiązuje do historii miasta i ma wskazywać na to, że zadaniem świątyni było podźwignąć tytuł nieistniejącej już staromiejskiej fary św. *Michała Archaniola* i że kontynuuje ona jej sakralne dziedzictwo²².

Obok dawnych obiektów sakralnych w Lublinie pojawiają się współczesne, związane z terytorialnym i demograficznym rozwojem miasta. Są to przede wszystkim nowe kościoły katolickie i towarzyszące im zespoły parafialne, budowane w nowych dzielnicach mieszkaniowych Lublina (LSM, Czuby, Czechów, Konstantynów). Tego typu obiekty sakralne powstawały w Lublinie od początku lat 80. XX w. W ten sposób uzupełniano braki w infrastrukturze kościelnej i zaniedbania związane z utrudnieniami w budowie nowych świątyń w okresie komunizmu (Flaga 2011: 26–27).

W dotychczasowych rozważaniach punktem wyjścia był obiekt, a dopiero w drugiej kolejności przypisana do niego nazwa – patrocinium. Spróbujmy teraz zająć się nazwami, czyli wezwaniami świątyń z posługą w obrządku katolickim, które występują w Lublinie i stanowią dominujący element krajobrazu sakralnego w przestrzeni tego miasta. Można je odnaleźć na stronie internetowej archidiecezji lubelskiej²³. Niezależnie od różnej chronologii tych nazw (i obiektów identyfikowanych za ich pośrednictwem), charakter i funkcje wezwań wydają się niezienne. Tak jak w przeszłości, kiedy „[k]ościół nosiły imiona swych patronów” i „święto patronalne wprowadzało ich kult w liturgię lokalną” (Witkowska 1999: 52), także współcześnie tytuł świątyni ma być w określony sposób powiązany z pobożnością jej dysponentów i użytkowników oraz z praktykami religijnymi. W analizie semantycznej tych wezwań można odwołać się do istniejących klasyfikacji patrociniów, spośród których za najbardziej przejrzystą uznawany jest podział na 5 podstawowych typów w zależności od znaczenia, które można przypisać wyjściowym nazwom w funkcji patronalnej. Wyróżnia się tu patrocinia: 1) trynitarne, 2) chrystologiczne (w tym: osobowe, dogmatyczne i ewangeliczne), 3) maryjne (w tym: dogmatyczne, ewangeliczne, dewocyjne, związane z przywilejami maryjnymi, z patronatem miejsc i szczególnym orędownictwem), 4) anielskie i 5) hagiograficzne (tu: nazwania świętych biblijnych, apostołów i ewangelistów, męczenników, wyznawców, w tym papieży, biskupów, założycieli zakonów, kapłanów i świeckich) (por. Witkowska 1999: 57–58; Jaracz 2004: 142)²⁴. Rozkład lubelskich wezwań świątynnych w tych klasach przedstawia się następująco:

1) patrocinia trynitarne: *Świętego Ducha, Trójcy Przenajświętszej, Trójcy Świętej, Miłosierdzia Bożego*;

²² <https://lublin.gosc.pl/doc/6096597.Kosciol-sw-Michala-Archaniola-na-lubelskich-Brownicach-wpisany> [dostęp: 5.04.2020].

²³ Pod uwagę wzięte zostały kościoły parafialne i rektoralne, por. <https://archidiecezjalubelska.pl/>.

²⁴ Stosowane są też bardziej szczegółowe podziały patrociniów. Agnieszka Myszką zwraca też uwagę na fakt, że w inny sposób trzeba klasyfikować nieoficjalne czy półoficjalne nazwy kościołów, które mogą być na skutek elipsy pozbawione patrociniów, mogą też zawierać informacje o położeniu lub wyglądzie nazywanych obiektów (zob. Myszką 2016: 277).

- 2) patrocinia chrystologiczne: *Chrystusa Króla, Dobrego Pasterza, Najświętszego Zbawiciela, Najświętszego Serca Jezusowego, Przemienienia Pańskiego* (2 użycia), *Świętego Krzyża* (2 użycia), *Świętej Rodziny, Wieczerzy Pańskiej*;
- 3) patrocinia maryjne: *Matki Bożej Różańcowej, MB Królowej Polski, Matki Bożej Fatimskiej, Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, Narodzenia NMP, Niepokalanego Poczęcia NMP i Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny* (łącznie 3 użycia), *NMP Nieustającej Pomocy, Wniebowzięcia NMP Zwycięskiej, Niepokalanego Serca Maryi i św. Franciszka*²⁵;
- 4) patrocinia anielskie: *św. Michała Archaniola*;
- 5) patrocinia hagiograficzne: *św. Agnieszki, św. Eliasza Proroka, św. Jakuba Apostoła, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty, św. Jozafata, św. Józefa, św. Józefa Oblubieńca NMP, św. Judy Tadeusza, św. Mikołaja, św. Marcina, św. Piotra i Pawła, św. Piotra Apostoła, Nawrócenia św. Pawła, św. Stanisława BM* (2 użycia), *św. Wojciecha BM* (2 użycia), *św. Teresy od Dzieciątka Jezus, św. Brata Alberta, św. Andrzeja Boboli, św. Antoniego Padewskiego, św. Ojca Pio, św. Jadwigi Królowej, św. Jana Kantego, św. Jana Pawła II, św. Maksymiliana Kolbego, św. Urszuli Ledóchowskiej, Wszystkich Świętych, bł. Piotra Jerzego Frassati, bł. Biskupa Władysława Górala*.

W uwzględnionym materiale patrocinicznym znalazło się 56 przykładów nominacji obiektów sakralnych, tworzących wykaz 50 różnych wezwań (wśród nich są 2 złożone, wynikające z łączenia patronów, co zwiększa zbiór przywołanych w nich hagiogramów). Różnica jest spowodowana powtarzalnością niektórych patrociniów, które mogą odnosić się do obiektów zlokalizowanych w różnych miejscach miasta. Na dodatek miasto powiększa swój obszar, włączając w swój obręb okoliczne miejscowości wraz ze znajdującymi się tam obiektami sakralnymi i towarzyszącymi im nazwami, sięgającymi XIV i XV w. Dotyczy to zabytkowych kościołów pw. *Św. Jakuba Apostoła* w Lublinie-Głusku i pw. *św. Marcina* w Lublinie-Zembozycach²⁶.

Powtarzalność nazw może stanowić dla użytkowników kłopot, dlatego też w pewnych wypadkach stosuje się zróżnicowany zapis: *Niepokalanego Poczęcia NMP* i *Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*. Tak jak w wielu innych miastach w Polsce ponad połowę wezwań kościołów w Lublinie stanowią patrocinia hagiograficzne (noszą je kościoły o bardzo dawnej, średniowiecznej oraz szesnasto- i siedemnastowiecznej metryce, ale też świątynie wystawiane w czasach najnowszych, z jednej strony potwierdzające trwałość pewnych wezwań, z drugiej zaś popularność kultu współczesnych świętych, np. *św. Ojca Pio*). Na dalszych pozycjach pod względem liczebności lokują się patrocinia maryjne i chrystologiczne. Najmniej licznie poświadczone zostały patrocinia trynitarne

²⁵ W tym wypadku podstawą klasyfikacji jest pierwszy człon wezwania. Człon drugi stanowi uzupełnienie pierwszego, występuje w nim imię świętego, z którym bezpośrednio związana jest użytkująca kościół wspólnota zakonna (Bracia Mniejsi Kapucyni).

²⁶ Zob. informacje na stronach internetowych: <https://glusk.diecezja.lublin.pl> i <http://www.pmslublin.pl/historia-parafii/> [dostęp: 5.04.2020].

(4 przykłady) i anielskie (tylko 1 przykład)²⁷. Gdy idzie o nazwania z motywacją hagiograficzną, to wiele z nich powstało w ostatnich dekadach XX i już w XXI w. Odnoszą się one do kościołów i parafii zakładanych w rozwijających się dzielnicach i osiedlach miasta. Tworzą także grupę nazw zróżnicowaną na poziomie motywów wyboru patrona, są zależne od tradycji i pewnych „mód” związanych z rozwojem kultu świętych. Osobne miejsce zajmuje tutaj hagonim *św. Jan Paweł II* użyty w dedykacji parafii i przypisanej do niej świątyni (parafia, utworzona w 2010 r., nosiła najpierw wezwanie *bł. ks. Jerzego Popiełuszki*, które w 2012 zostało zmienione na *św. Jana Pawła II*)²⁸. Jak się wydaje, za nadaniem tej nazwy stoi nie tyle narracja hagiograficzna, ile względy religijne w wymiarze społeczno-patriotycznym, związanym z osobą papieża Polaka, i chęć uhonorowania i upamiętnienia tej postaci. Tym samym wskazaną nazwę można byłoby zaliczyć do patrociniów pamiątkowych²⁹. Nowsze wezwania świątynne (tożsame z nazwami parafii, tworzonych przy kościołach, które były budowane później) przypominają też o polskich błogosławionych i świętych, beatyfikowanych i kanonizowanych przez papieża Jana Pawła II, por. kościoły: *św. Jadwigi Królowej* (par. od 1982 r., oficjalne wprowadzenie się do kościoła w 1985; Jadwiga Andegaweńska, 1373–1399, królowa i patronka Polski, bł. 1979, św. 1997³⁰), *św. Brata Alberta* (par. od 1991 r., rozpoczęcie budowy kościoła w 2004, przejście do nowej świątyni w 2011; Adam Hilary Bernard Chmielowski, też: *św. Albert Chmielowski*, 1845–1916 – zakonnik franciszkański, powstaniec i malarz, znany z pełnej poświęcenia pracy dla biednych i bezdomnych, bł. 1983, św. 1989³¹), *św. Maksymiliana Kolbego* (par. od 1982, kościół wybudowany w l. 1982–1986, uroczyste poświęcenie 1991; Maksymilian Maria Kolbe, 1894–1941 w KL Auschwitz, franciszkanin konwentualny, pierwszy polski męczennik okresu II wojny światowej, św. 1982³²), *św. Urszuli Ledóchowskiej* (par. od 1989 r., kościół budowany w l. 1990–1995; U. Ledóchowska, 1865–1939, założycielka Urszulanek Serca Jezusa Konającego, bł. 1983, św. 2003³³). W bezpośrednim

²⁷ Nie wszystkie typy nazw muszą mieć reprezentację w wybranym do opisu zbiorze. Np. nazw anielskich nie ma w przedstawionym przez Małgorzatę Jaracz materiale z Bydgoszczy (Jaracz 2004: 143).

²⁸ Zob. <http://www.jp2.lublin.pl/historia-parafii/> [dostęp: 5.04.2020]. Należy w tym miejscu dodać, że patrocinium związane z postacią księdza Jerzego Popiełuszki, kapelana „Solidarności” i męczennika Kościoła katolickiego zamordowanego przez funkcjonariuszy SB w 1984 r., występuje jako nazwa kaplicy w kościele parafialnym.

²⁹ O patrociniach pamiątkowych pisze Magdalena Graf, jednak w tym opracowaniu wskazany typ nazewniczy rozumiany jest nieco inaczej, por. Graf 2008: 563.

³⁰ Zob. <http://www.swjadwiga.lublin.pl> [dostęp: 8.04.2020].

³¹ Na podst.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Chmielowski [dostęp: 8.04.2020].

³² Zob. <http://kolbe.lublin.pl>; https://pl.wikipedia.org/wiki/Maksymilian_Maria_Kolbe [dostęp: 8.04.2020].

³³ Na podst.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Urszula_Ledochowska [dostęp: 8.04.2020]. Na stronie parafii czytamy: „Zachowane dokumenty stwierdzają, że w latach siedemdziesiątych (druga połowa) ks. Biskup Lubelski występował do odpowiednich władz o pozwolenie na budowę kościoła w Dzielnicy Węglin w Lublinie. Niestety władze ówczesne systematycznie odmawiały prośbom ks. Biskupa. Dopiero podczas nawiedzin naszego miasta przez Ojca Św. w Ojczyźnie pragnie wznieść świątynię w dzielnicy Węglin. Wyrzucił wtedy intencję, że świątynia będzie miała

związku z Lublinem pozostaje wezwanie *bł. Biskupa Władysława Goral* (par. od 2014 r., akt erekcyjny dla kościoła też w 2014; Wł. Goral, ur. 1898 w Stoczku na Lubelszczyźnie – zm. 1945 w Sachsenhausen, duchowny, biskup pomocniczy lubelski w l. 1938–1945, *bł.* 1999³⁴). Nie rozwijając prowadzonego wątku, warto też zwrócić uwagę na wezwania występujące w powiązaniu z tradycjami kultowymi obecnymi dawniej w Lublinie, dla których okazją były translacje relikwii świętego. Tak jest w przypadku patrocinium *św. Andrzeja Boboli* (par. 1985)³⁵.

Nie ulega wątpliwości, że sfera *sacrum* jest obecna na wielu płaszczyznach onimicznych (por. Rutkiewicz 2006). Jak się jednak wydaje, nazwy świątyni pełnią szczególnie ważną rolę w sakralizacji przestrzeni, w tym wypadku – miejskiej. Tworzą ją jako formuły językowe podporządkowane projekcji religijnej, związanej w pierwszej kolejności z obecnością Boga oraz świętych i błogosławionych. Projekcja ta jest realizowana przez *nomina sacra*, np. *Święty Duch, Trójca Święta, Chrystus Król, Najświętszy Zbawiciel*, w tym nazwy maryjne uzupełniane dodatkowymi określeniami wskazującymi na atrybuty świętości Matki Boskiej, charakter oraz pochodzenie kultu: *Matka Boża Wspomożenia Wiernych, NMP Nieustającej Pomocy, MB Królowa Polski, Matka Boża Fatimska*, oraz przez antroponimy, niekiedy z dodatkowymi elementami identyfikującymi patrona, np. *św. Agnieszka, św. Mikołaj, św. Piotr Apostoł, św. Józef Oblubieniec NMP, Św. Teresa od Dzieciątka Jezus, św. Antoni Padewski* itp. Inny kształt językowy mają wezwania reprezentowane przez deskrypcje odnoszące się do jakiegoś pojęcia religijnego lub przedmiotu związanego z *sacrum*, do wydarzeń o charakterze dogmatycznym czy też ewangelicznym, por. *Trójca Święta, Święty Krzyż, Niepokalane Poczęcie NMP*. Zwracają tu uwagę patrocinia o czytelnej wymowie teologicznej i „nazwy motywowane wspólną dla wszystkich wyznań chrześcijańskich postawą wiernych szukających pomocy i orędownictwa w dążeniu do osiągnięcia dobra na ziemi i w niebie” (Makarski 2008: 198), co dotyczy

za patronkę pierwszą wyniesioną na ołtarze na ziemi polskiej przez Ojca Św. Matkę Urszulę Ledóchowską. Po tych wydarzeniach, na prośbę ks. Biskupa o pozwolenie na budowę świątyni władze odpowiedziały pozytywnie. W listopadzie 1987 r. było już pisemne zapewnienie wydane przez wojewodę lubelskiego, że na Węglinie można rozpocząć starania od strony formalnej i administracyjnej o pozwolenie na budowę świątyni. [...] 26 maja 1996 roku odbyła się konsekracja nowo wybudowanej świątyni”, <https://swietaurszula.lublin.pl/pl/parafia/historia> [dostęp: 8.04.2020].

³⁴ Zob. <https://goral.diecezja.lublin.pl/patron/> [dostęp: 8.04.2020].

³⁵ Por. informację o pamięci patrona: „Lublin [...] należy do miast, które mają związek z kultem św. Andrzeja Boboli. W 1933 roku, w kaplicy lubelskiego kolegium jezuitów – obecnie szpital wojskowy – złożono relikwię lewego ramienia *bł. Andrzeja*, którą dla podniesienia kultu, przekazał papież Pius XI. Na cześć Błogosławionego kolegium lubelskie nazwano «Bobolanum». W miesiąc po kanonizacji, kiedy ciało Świętego przebywało jeszcze w Rzymie, a cała Polska przeżywała uroczystości związane z tym wydarzeniem, 16 maja 1938 roku ulicami Lublina przeszła procesja z relikwiami ramienia Męczennika. Złożono je w kościele jezuitów przy ulicy Królewskiej, skąd trzy dni później przeniesiono do ołtarza na placu przed katedrą. Tu odbyło się nabożeństwo dla mieszkańców Lublina. Relikwie ramienia św. Andrzeja Boboli przekazano do Rzymu, po tym jak trumna z jego ciałem spoczęła w kościele przy ulicy Rakowieckiej w Warszawie. [...] Proboszcz parafii, 14 września 1999 roku, skierował prośbę o przekazanie części relikwii Patrona. Spotkała się ona z pozytywną odpowiedzią i od 20 maja 2000 roku możemy cieszyć się obecnością Świętego w naszym kościele”, <https://bobola.pl/parafia/patron-swiety-andrzej-bobola> [dostęp: 8.04.2020].

Jezusa i Matki Bożej jako wspomóżycielki wiernych, por.: *Miłosierdzie Boże, Najświętsze Serce Jezusowe, Niepokalane Serce Maryi* i przykłady tytułatury maryjnej. W podobnej intencji sięga się też po imię św. *Michała Archanioła*. Jak widać, niejako równolegle do przeprowadzonej nadrzędnej klasyfikacji semantycznej, można w nazwach patronalnych wydzielić różne sposoby onimicznego uobecniania *sacrum*.

Kościół jako miejsca święte i identyfikujące je nazwy, będące znakami komunikacji społecznej w mieście, stanowią istotny element przestrzeni i krajobrazu sakralnego Lublina, którego właściwościami są historyczna ciągłość i dokonujące się wraz z upływem czasu przeobrażenia, związane z powiększaniem infrastruktury religijnej, z rozrostem bazy materialnej, którą tworzą obiekty kultu religijnego, co prowadzi do powiększania istniejącego wcześniej zbioru nazw. Z perspektywy czynnika czasu mamy tu liczne przykłady trwania nazw razem z obiektami i rzadsze, ale też możliwe przykłady trwania obiektów przy zmianie nazwy spowodowanej zmianą użytkownika, wreszcie też przypadki wycofania nazwy z obiegu językowego w związku z zanikiem nazywanego obiektu lub jego przemianą (por. Cieślíkowa 1996: 9). Ważną cechą opisywanych nominacji sakralnych jest też rozmieszczenie nazw w obszarze miejskim. W średniowiecznym mieście świątynie lokowane były w centralnych rejonach zamieszkałej przestrzeni oraz na dawnych bliższych i dalszych przedmieściach. Obserwowany współcześnie wzrost skali miast doprowadził do wytworzenia nowych porządków przestrzennych, procesy miastotwórcze przebiegają dziś poza tradycyjnym centrum. Nazwy istniejących tu obiektów kultu, poprzez związane z nimi symboliczne znaczenia odnoszące się do tych przestrzennych desygnatów jako miejsc świętych, występują jako stały element scenariusza łączącego miasto i *sacrum*.

Bibliografia

- Bednarek S., 2012, *Mnemotoposy. Słowo wstępne*, „Przegląd Kulturoznawczy”, nr 1 (11), s. 5–11.
- Bierwiazconek K., 2011, *Landmarki i miejsca święte. Społeczne znaczenia i role kościołów w miastach górnośląskich*, [w:] *Miasto i sacrum*, red. M. Kowalewski, A.M. Królikowska, Kraków, s. 87–98.
- Chachaj J., 2015, *Lubelski kościół pod wezwaniem Świętego Mikołaja w świetle źródeł i literatury*, „Teki Komisji Historycznej – OL PAN” XII, s. 35–53.
- Chachaj J., 2011, *Początki kościołów lubelskich w świetle legend i przekazów historycznych*, Lublin.
- Cieślíkowa A., 1996, *Metody w onomastycznych badaniach różnych kategorii nazw własnych*, „Onomastica” XLI, s. 5–19.
- Czapla A., Wośko Z., 2016, *Skąd się wzięły nazwy obecnych dzielnic i osiedli Lublina?*, [w:] *Centrum a peryferie w opisach językoznawczych*, red. F. Czyżewski, M. Olejnik, H. Pelcowa, Lublin, s. 13–35.
- Eliade M., 1992, *Próba labiryntu. Rozmowy z Claude-Henri Rocquetem*, tłum. K. Środa, Warszawa.

- Eliade M., 1993, *Sacrum, mit, historia*, tłum. A. Tatarkiewicz, Warszawa.
- Encyklopedia katolicka*, 1973, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszuk, Z. Sułowski, t. I, Lublin.
- Flaga M., 2011, *Przemiany przestrzeni sakralnej Lublina – historia zapisana w kulturowym krajobrazie miasta*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego” XV, s. 15–28.
- Gawarecki H., 1974, *O dawnym Lublinie: szkice z przeszłości miasta*, Lublin [Biblioteka Cyfrowa WBP w Lublinie].
- Graf M., 2008, *Nazwy budowli publicznych: 2. Budowle sakralne*, [w:] *Nazewnictwo geograficzne Poznania*, red. Z. Zagórski, Poznań, s. 558–566.
- Jaracz M., 2004, *Sposoby nominacji bydgoskich kościołów i kaplic*, [w:] *Nazwy mówią*, red. M. Pająkowska-Kęsik, M. Czachorowska, Bydgoszcz, s. 137–146.
- Kłoczowski J., 1971, *Kult św. Michała Archanioła w Polsce średniowiecznej*, „Zeszyty Naukowe KUL” XIV, 4, s. 19–27.
- Kowalewski M., Kowalewska D., 2011, *Katedra jako stereotyp przestrzenny. Przypadek kościoła pw. św. Jakuba w Szczecinie*, [w:] *Miasto i sacrum*, red. M. Kowalewski, A.M. Królikowska, Kraków, s. 75–86.
- Królikowska A.M., Kowalewski M., 2011, *W poszukiwaniu przestrzeni świętej w mieście*, [w:] *Miasto i sacrum*, red. M. Kowalewski, A.M. Królikowska, Kraków, s. 7–18.
- Leach E., 1989, *Kultura i komunikowanie. Logika powiązań symbolicznych. Wprowadzenie do analizy strukturalnej w antropologii społecznej*, [w:] E. Leach, A.J. Greimas, *Rytuał i narracja*, tłum. M. Buchowski, A. Grzegorzczak, E. Umińska-Plisenko, Warszawa, s. 21–98.
- Łapiński J., 2018, *Sacrum w krajobrazie a krajobraz sakralny*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego” XXXIX (1), s. 41–62.
- Makarski W., 2008, *Wezwania świętyń na Kresach wschodnich*, [w:] *Poznawanie sąsiedów. Z zagadnień religijnych w polskiej i ukraińskiej kulturze*, red. M. Ołdakowska-Kuflowa, M. Kawecka, Lublin, s. 163–205.
- Marczewski J. ks., 2002, *Duszpasterska działalność kościoła w średniowiecznym Lublinie*, Lublin.
- Michalski W., 2015–2016, *Legenda fundacyjna dawnej lubelskiej fary św. Michała Archanioła*, „Bibliotekarz Lubelski”, t. 58–59, s. 73–106.
- Myszka A., 2016, *Urbanimia Rzeszowa. Językowo-kulturowy obraz miasta*, Rzeszów.
- Pietraszko S., 2014, *Krajobraz i kultura*, [w:] *Krajobrazy. Antologia tekstów*, red. B. Frydryczak, D. Angutek, Poznań, s. 53–60.
- Puzynina J., 1998, *Człowiek – Język – Sacrum*, [w:] *Człowiek – Dzieło – Sacrum*, red. S. Gajda, H.J. Sobeczko, Opole, s. 19–31.
- Radzik T., 1997, *Żyli z nami*, [w:] *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, red. T. Radzik, A.A. Witusik, Lublin, s. 245–269.
- Rozwałka A., Niedźwiadek R., Stasiak M., 2006, *Lublin wczesnośredniowieczny. Studium rozwoju przestrzennego*, Warszawa.
- Rutkiewicz M., 2006, *Sacrum w onomastyce*, [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 563–579.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, 1884, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, B. Walewski, t. V, Warszawa.
- Wadowski J.A. ks., 1907, *Kościoły lubelskie*, Kraków [wyd. II – reprint: Lublin 2004].
- Wallis A., 1977, *Miasto i przestrzeń*, Warszawa.

Witkowska A., 1999, *Titulus ecclesiae. Wezwania współczesnych kościołów katedralnych w Polsce*, Warszawa.

Zieliński W.K., 1876, *Opis Lublina. Przewodnik dla zwiedzających miasto i jego okolice [...]* z planem miasta, Lublin [Biblioteka Cyfrowa WBP w Lublinie].

Żywicki J., 2018, *Adaptacje dawnych cerkwi na świątynie rzymskokatolickie w międzywojennym Lublinie*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 66 (3), s. 343–362.

Źródła internetowe (w kolejności pojawiania się w tekście)

<http://karmel.lublin.pl/kosciol-sw-jozefa/> [dostęp: 20.03.2020]

<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/kosciol-matki-bozej-wspomozenia-wiernych-klasztor-salezjanow-w-lublinie/> [dostęp: 20.03.2020]

<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/kosciol-ewangelicko-augsburski-pw-swietej-trojcy-w-lublinie/> [dostęp: 20.03.2020]

<https://lublin.luteranie.pl/2013/12/lublin-wielu-wyznan-i-narodowosci-casus-ewangelicy/> [dostęp: 20.03.2020]

<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/zakon-ojcow-bonifratrow-w-lublinie-historia-zakonu/> [dostęp: 20.03.2020]

<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/kosciol-pw-sw-kazimierza-w-lublinie-nieistniejacy-ul-bernardynska-15/> [dostęp: 20.03.2020]

<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/kosciol-i-klasztor-wizytek-w-lublinie-obecnie-centrum-kultury/> [dostęp: 20.03.2020]

<https://lublin.gosc.pl/doc/6096597.Kosciol-sw-Michala-Archaniola-na-lubelskich-Bronowicach-wpisany> [dostęp: 5.04.2020]

<https://kurierlubelski.pl/kosciol-sw-michala-archaniola-w-lublinie-wpisany-do-rejestru-zabytkow-to-podniesienie-rangi-swiatyni/ar/c1-14702767> [dostęp: 5.04.2020]

<https://archidiecezjalubelska.pl/> [dostęp: 5.04.2020]

<https://glusk.diecezja.lublin.pl> i <http://www.psmlublin.pl/historia-parafii/> [dostęp: 5.04.2020]

<http://www.swjadwiga.lublin.pl> [dostęp: 8.04.2020]

https://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Chmielowski [dostęp: 8.04.2020]

<http://kolbe.lublin.pl> [dostęp: 8.04.2020]

https://pl.wikipedia.org/wiki/Maksymilian_Maria_Kolbe [dostęp: 8.04.2020]

https://pl.wikipedia.org/wiki/Urszula_Ledóchowska [dostęp: 8.04.2020]

<https://swietaurszula.lublin.pl/pl/parafia/historia> [dostęp: 8.04.2020]

<https://goral.diecezja.lublin.pl/patron/> [dostęp: 8.04.2020]

<https://bobola.pl/parafia/patron-swiety-andrzej-bobola> [dostęp: 8.04.2020]

Patron saints of Lublin churches as elements of the city's sacral landscape

Abstract

The article discusses the historical and descriptive aspects of the invocations of patron saints in the Lublin churches, in the context of the city's space and sacral landscape. Because the dominant role in Lublin's religious life is played by the Catholic Church, the most numerous group are the names relating to Catholicism – but not exclusively: other Christian denominations (including Eastern ones) are also represented. Churches as spatial

objects belong to the city's cultural landscape, its sacral landscape and sacred space. It is a sanctity that emerges thanks to shared meanings, communicated by means of an urban and architectural code, as well as in connection with linguistic forms *qua* messages concerning a given object and place. Forms of this kind are invocations of patron saints associated with places of religious cult. They have a discursive marking that results from being anchored in religious discourse; however, they can also function as elements that organize the communal life of the discourse of social memory. This article deals with Catholic patron saints. The data have been classified semantically but also with respect to the form of the names and their cultural motivation. Thanks to this, they could be correlated with specific ways of the onymic impersonation of the sacred.